

Essee mittelineaarsest dünaamikast Eesti majanduses

Mitmed uurimused, sealhulgas allakirjutanu omad, on leidnud, et finantssüsteemid on kompleksed, mittelineaarsed. Akadeemilised kirjutiste hulk antud teemal on nähtavasti võrdeline uurimisaluste aegride hulga, mistõttu on tehtud akadeemilist kirjandust rikastatud väga palju just kõikvõimalike finantsturgude-teemaliste artiklitega. Oma loomult adresseerivad finantsturud üldreeglina majanduse mikroökonomilist taset. Samas eksisteerib ka terve rida majandusagregaatite nagu näiteks valuutade ja intressimäärade liikumist ehk dünaamikat kajastavaid artikleid. Jällegi, tegemist on hästi dokumenteeritud (loe: aegreastatud) allikatega. Mis võib-olla on jäänud vaeslapse ossa, on majanduse üldiseid arenguid kajastavad agregaadid nagu näiteks sisemajanduse koguprodukt, töötus ja võib-olla ka hinnataset kirjeldavad uurimused. Siiski, võib ilma igasuguse kõhkluseta väita, et ka niisugused agregaadid ei käitu teps mitte lineaarselt vaid mittelineaarselt [sest nende komponendid on mittelineaarsed].

Seega võib ilma kõhkluseta väita, et suvaline majandussüsteem, sealhulgas ka Eesti majandus on mittelineaarne; tema seadused alluvad just mittelineaarse maailma seadustele. Teiste hulgas on mittelineaarsust majandussüsteemides uurinud ka väliseesti teadlane Tõnu Puu.

Meid huvitab eelkõige Eesti majandus ja tema „korrapäratus“ ehk mittelineaarsus. Võtan siinkohal vabaduse postuleerida pöördvõrdelise seose majanduse suuruse ja tema lineaarsuse vahel. Ehk teisisõnu väita, et Eesti majandus on oma väiksuse tõttu tugevalt mittelineaarne. Edasi huvitab meid ilmselt, kuidas maksimeerida heaolu oma Eestis, mis on just nii suur kui ta on. Lennart Meri on öelnud, et *meil on just selline Eesti nagu ta on. Me oleme väikesed, kuid kolmandik ÜRO riikidest on veelgi väiksemad*. Seega ei ole meil mitte mingit vabandust põgeneda oma füüsilise väiksuse kättevarju. Meil on kõik võimalused suurendada oma mõttesuurust ja stimuleerida mõttelendu iseenda ja oma kaaskodanike heaolu parandamiseks.

Kuidas aga ikkagi maksimeerida heaolu (mida teatud lähenduses saab lihtsustada ootuspärasuseks) Eestis? Ilmselt esimene mõttevärv on aru saada oma keskkonnast; ning selle mittelineaarsusest. Üks väike ettevõtmine, üks idee, võib paisuda nii suureks, et jagada sellest tulenevaid hüvesid suurele hulgale kaaskodanikest. Kuid kuidas stimuleerida „väikesed häid“ mõtteid? Ilmselt peaks neid olema võimalikult palju. Kuna innovatsioon on definitsioonijärgselt ennustamatu, siis ei saa eeldada, et kusil leidub „õnne valem“ või „püha Graal“, mida järgides heaolu kasvaks. Meid on küll vähe, kuid meie võimalused on piiramatud. Tänapäeva infoühiskonnas võib meie toodete/teenuste tarbijaid leida üle terve Maailma; ning geograafiline kitsendus ajas järjest kahaneb.

Eelnev viitas teatud välisurgudele orienteeritusele. Aga tõepoolest, äriplaan, mis näeb ette siseturu najal rikastumist, on piiratud ennekõike pooleteist miljoni tarbijaga. On palju küsitud, et mis on meie majanduse selgroog, mis aitab üle saada kriisidest, mis pakub meile kaitset ootamatuste vastu. Kui me ei taha jääda „odavaks allhankijaks“, siis ei saa selleks olla tööjõuintensiivne tootmine. Lisaks on meil on väiksuse tõttu ka teatud ebaeelis Kesk-Euroopa riikides tootmise ees. Eksport aga ei oma sellist kitsendust; ning eriti kõrgtehnoloogiline (mõiste „tehnoloogia“ kõige laiemas tähenduses) eksport on valdkond, kus mittelineaarne edu on kõige helgemate tagajärgedega.

Seega tundub, et meie majanduse edasiaitamiseks on vaja palju ettevõtmisi, mis oleks suunatud kaupade ja teenuste ekspordile. Kas ja kuidas oleks võimalik Riigil sekkuda, et majandust juhtida soovitud suunas? Tugevalt mittelineaarses keskkonnas on edu võimalikkus

väga vähe prognoositav. Seega peaks vältima väga suurt sekkumist ning lasta majandusel ning ideedel ise leida endale väljundeid. Pöördugem korraks poliitökonoomiasse. Üldiselt võib lihtsustada maailmavaated konservatiivseteks, liberaalseteks ja sotsiaalseteks. Esimeses lähenduses proovitakse kaitsta eksisteerivaid privileege; teises lähenduses indiviidi ja kolmandas ühiskonda kui tervikut.

Milline mudel võiks Eestile sobida? Allakirjutanu arvates puudub meil piisav „tagavara“ et lubada konservatiivsust ning endiste privileegide kaitsmist. Teiste sõnadega, majanduse selgroog tuleb alles moodustada ning panused millegi kaitsmisele ei ole põhjendatud. Küll aga tuleb kaitsta tegevusvabadust ning kodanikualgatust. Iga inimene peaks saama tegeleda just sellega, millega ta soovib ning nõnda kuidas ta soovib. Just nõnda, vabalt tegutsedes, leiab igaüks endale sobiva tegevuse ning lahenduse. See mudel on liberaalne mõttemudel.

On aga selge, et üksi tegutsedes ei saavuta me mastaabiefekti, sünergia. Riikliku tellimusega saaks luua uusi õppekohti ülikoolides, et suurendada nn perspektiivikate erialade tudengite arvu ja teadmist. Eksporti saab ka soodustada maksusoodustustega ja muude regulatiivsete hoobadega. Allakirjutanu arvates on see pingutus, mis mõjub majandusele karuteenena. Näiteks riiklik tellimus IT-spetsialistidele loob meil baasi „odavatest koodikirjutajatest“, mis ei erine suurel määral põlatud õmblusallhangetest ning kus meil ei ole suurt midagi vastu panna India ja Hiina miljonitele sarnase oskusega inimesele. Riik ei ole abstraktne. Ka riikliku (õppe)tellimuse vormistamisel on kusagil ametnik või grupp ametnikke, kes selle otsuse langetavad. On naiivne arvata, see grupp suudab ennustada tulevikku; seega on tegemist katsega lineariseerida mittelineaarset ehk leiutada *perpetum mobil'i*.

Noored lähevad õppima seda, mis tundub neile perspektiivikas; mis tundub neile (kaaludes „pehmeid ja kõvasid“ väärtusi) parim. Vaba konkurentsi tingimustes on ülikoolidel roll pakkuda erinevaid programme ja võimalusi ning koolituskavad kujunevad laias laastus ise; läbi nõudluse ja pakkumise. Liigne riigipoolne sekkumine koolitustellimustega on kui importtollide kehtestamine või mistahes muu turutõrge.

Majandus reguleerib ennast ise. Tuleb vaid kõrvaldada takistused kasvult ja iseregulatsioonilt. Akadeemilise ringkonna maksimaalne panus on suunata haridusasutused, -ettevõtted ning muud riigiasutused mõtlema turupõhiselt, pakkumaks Eesti kodanikele parimat teenust. See on väga hea panus Riigi poolt majanduse arengusse.

Robert Kitt